

१०७
६

अथ

१०७
६

ग्रन्थनामः-

दक्षिणामूर्तिस्तोत्रम् (संख्यानम्)

कार्यकर्तृनामः-

स्वयम्भुकाशयतिः

विषयः-

स्तोत्रम्

१३२

Dakshina Murthy Stotra nam.

१०७
६

य य
 विश्वं विविधं प्रत्यक्षं गम्य विदुः सा हि सर्वं मिदं जगत् निर्जातं गर्तं निजं स्वीयं अंतर्मध्ये गतं प्राप्तं प्रत्यक्षं रूपे स्थितं मितियावत् । नि
 र्विकारे नीरंध्रे अतिस्वच्छे असंगे सुखे प्रतीतिं जगत् स्तुतिं पुरीतस्य स्थितौ दृष्टा तमाह । दर्पणं दृश्यमानं नगरी तुल्यं मिति । द
 ने आदर्शनीरंध्रे असंगे अतिस्वच्छे सुखे निर्विकारे प्रतिविंबिता सती दृश्यमाना अवलोक्यमाना यानगरी चतुर्दशास्तु निर्वरा
 सत्त्वापीयुक्तानां नोपवना दक्षिणे चरतः अतिमनोहरा माह । मार्गद्वयं भूषिता मंगलं दीपिकादय विराजिता ने ककी
 डारिखरितानां नानाविधजनसंकुला कचिल्लमार्गप्रदेशायुता च दर्पणे प्रतिविंबिता यामहानगरी तत्तुल्यं तत्समानं तदुक्तं
 मारतीतीर्थैः निच्छिद्रं दर्पणे भाति वस्तु र्गर्भं ब्रूहि यत् । सच्चित्सुखं तथानानाजगद्भूमिदं विद्युदिति । वासिष्ठे ॥ शिलाया रव्या
 ने इदमुक्तं । द्यौः श्मावायुरथाका वा र्धनाः सरितो हि राः संति तस्या शिला सा च स पिरानमना गवि ॥ अप्यंतं न द्यवां गायाः
 सुनिर्ध्रा कृते रपि ॥ विद्यते तज्जगद्द्वयान्निव विवर्तते न कदाचित् ॥ ननु यदि प्रतीचः अंतरे वसदा विश्वं तिष्ठति तर्हि रागादि ब
 तरे वा नुभूयते तस्यां कथाह ॥ आत्मनीत्यादिना ॥ आत्मानि स्वप्रकाशे प्रतीतिविषये आश्रये च यामाया अविद्या
 ॥ ॥ विश्वं दर्पणं दृश्यमानं नगरी तुल्यं निर्जातं गर्तं पर्यन्तात्मनि सूर्ये पेचकादीनामधकारप्रतीतिवत्

पुरी

9

॥ ॥ मायया बहिरिवोद्भूतं यथानिद्रया ॥ ॥

मामहं न जानामीति भ्रमानुभूयसि धातयामायया बहिः स्वस्मात्तु बाह्यदेवोद्भूतमिव आविर्भूतमिव पर्यन्तवले कुयन्
 यः इत्युत्तरत्र संबधः । अतविद्यमानस्य जगत्तु बाह्यत्वे नानुभवे दृष्टा तमाह । यथानिद्रयेति । यथानिद्रया स्वप्नजगत्साक्षि
 नि स्वस्मिन् अध्यस्ततया स्वस्थितमपि स्वस्माद्बहिः स्थितमिव अनुभवति ॥ तद्वदेव जाग्रत्प्रपंचमपि स्वस्मिन् अत्यन्तं तन्त्र
 अध्यस्ततया स्थितमेव स्वाध्यस्तदेहादितादात्म्या ध्यासवशात् स्वस्माद्बहिरिव पश्यति ॥ अन्यथा जडस्य जगतः प्रत्यक्षं
 तन्त्रेण सहसंयोगाद्यन्यतमसंबंधासंभवेन प्रतीचः सकाशाज्जगद्भूतं न स्यात् ॥ तस्मात्तत्राध्यस्तमेव तत् । तथा च प्रत्य
 गात्मानं प्रकृत्य श्रुतिर्भवति ॥ पुरत्रये क्रीडति यश्च जीवस्तत्तु जातसकलविचित्रः । एतस्माज्जायते प्राणामनः सर्वं
 दिव्याणि च । रव्यायुज्योतिरायः पृथिवी विश्वस्य धारिणी । मय्येव सकलं जातं मयि सर्वं प्रतिष्ठितं । मयि सर्वं लयं याति तद्ब्र
 ह्माह यमस्य ह मिति ॥ पुराणवचनं यथा स्वप्नप्रपंचो यमयि माया विजृम्भितः । एवं जाग्रत्प्रपंचश्च मयि माया विजृम्भित इति
 ततः प्रतीच्य जगत्प्रपंचोऽध्यस्तो नुभूयते ॥ आत्मा बहिरिवेति भावः ॥ न न्यात्मानि प्रपंचोऽध्यस्तश्च द्वाध्यत न कदाचिदपि
 बाधो नुभूयते अतो नात्मन्यध्यस्तः । किंतु बहिः परमार्थत एव सा विद्यते इत्याशयः यथा स्वप्नप्रपंचोऽध्यस्तो पितृदीप्त

२

णा

स इव भातः प्रबोधसमये बाध्यते तथैवायमपि जायते पंचश्रव । तत्त्वज्ञानात्पूर्वसत्यत्वेन भातोऽपि आचार्येण परमदयालु
 नासाक्षात्परमेश्वरावतारेण उद्दिष्टतत्त्वमस्यादिमहावाक्यजन्यप्रत्यग्रसंवेकसाक्षात्कारसमूयसमूलबाधितः सन् अत्यगोमि
 भाद्वितीयब्रह्ममात्रतया परिशेषो भवदित्यभिप्रात्याहा । यत्साक्षादित्यादिना ॥ यः प्रपंचोऽध्यस्तविज्ञानभूतः प्रत्यग
 त्मा प्रबोधसमये गुरुरूपदिष्टमहावाक्याज्ञानोत्पत्तिकालि अहं यं सर्वं स्युः प्रपंचस्य समूलस्य बाधितत्वेन विद्यदादिद्वयरहितं
 स्वात्मानमेव विद्यदाद्यधिष्ठानभूतब्रह्माभिन्नसच्चिदानंदमकप्रत्ययमेव साक्षात्कुरुते सच्चिदानंदमकब्रह्माहमस्मीत्येव
 बंधुभाववधानेनानुभवति ॥ यत्र त्वस्य सर्वमात्मैवाभूतत्वेन कथं येदिति श्रुतः । तस्मै इत्तरूपाय श्रीगुरुमूर्
 ते ये श्रीगुरुब्रह्मरूपत्वेन त्रिविधपुरिच्छेदशून्याज्ञानोपदेष्टा पुरुषस्तन्मूर्तये तद्रूपणावस्थिताय श्रीदक्षिणामूर्तये
 दक्षिणि मुखामूर्तये स्य तस्मै परमादितविज्ञानं कथयामि वेददानेयः ॥ सोयं गुरुगुरुः साक्षात्परमेश्वर एव । अथवा श्रीमती
 वेग्रहो ॥ ॥ यत्साक्षात्कुरुते प्रबोधसमये स्वात्मानमेवाहं यं तस्मै श्रीगुरुमूर्तये नम इदं
 श्रीदक्षिणामूर्तये ॥ १ ॥

॥ श्रीगुरुगुरुः ॥ १ ॥ श्रीगुरुगुरुः ॥ १ ॥ श्रीगुरुगुरुः ॥ १ ॥

साक्षात्कुरुते परमेश्वर इत्यादिवचननातेभ्यः
 ज्ञानोपदेशागुरुः २१

अथ दक्षिणामूर्तिस्तोत्रम् (सव्याख्यानम्) 101/6

१०७
५

भेद

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीशिवाय नमः ॥ मौनव्याख्याप्रकटितपरब्रह्मतत्त्वयुवानं वर्षिष्ठानेव हं सेविगणैरावृ
 तं ब्रह्मनिष्ठे ॥ आचार्य इत्तरूपाविति चिन्मदमानंदमूर्तिस्वात्माराममुदितवदनदक्षिणामूर्तिमीडे ॥ १ ॥ केवलज्ञानद
 योगीदृष्टिमानंदयतीश्वरो ॥ न त्वारभेलघुव्याख्या दक्षिणाशामुखस्तुतः ॥ २ ॥ इह खलु सर्वतोभगवाभाष्यकारः
 साकानुग्रहकप्रयोजनकृतत्वापरिग्रहः सत्सकलवेदांतदुग्धादधेऽन्यायमंदरेण विचारनिर्मथुनादाविभ्रता
 हवामृतं विन्यासकलशमूलदक्षिणामूर्तिस्तोत्रसकललोकां नृजिघृक्षयाभोक्तुं जीवभोग्यजगद्भाग्यदपर
 मेश्वरमोक्षप्रदगुरुणामत्यंतबोधकासत्कृताऽवगणायममनादिमात्रेण परमपुरुषार्थप्रापकमारम्भमाणस्तस्य वेदान्तसा
 रभूतनवनीतपिंडात्मकत्वेन तदीयविषयादिभिरेव तद्वत्तासिद्धिमभिप्रेत्य प्रतीचः सकलजगदाधिष्ठानत्वे परमेश्वरता
 दनाय दक्षिणाभिमुखं परमेश्वरं मनसा पूजयति ॥ ॥

आहो

10/6

त्व

इयस्य परिणामासंभवात्। अतः नित्याः निरवयवाः चतुर्विधा परमाणवः जगदारंभका इति। ते वैवतस्य स्थितिः ॥
येदा प्रधानमेवाजडं त्रिगुणात्मकं जगदाकारेण परिणमति। तत्रैवेदं जगत्परमार्थोऽस्मिन्नुचिदात्मनि इति नेत्यादिकानां
सारव्यानां वामतमं त्राक्यं न तावत्परमाण्वारंभकैर्दुपपद्यते। निरवयवानां तेषां सर्वानां संयोगे प्रथिमानुपपत्तेः।
भिन्नयोगवाच्यवृत्तकारणभावायोगात्पूर्वमसत्प्रकार्यस्य नाराविषाणवदुत्पत्त्यनुपपत्तेः ॥ अत्यंतं भिन्नकार्य
रंभे कार्यगुरुत्वादिवैगुण्यापत्तेः परमाणुसद्भावे च प्रमाणाभावात्। कार्यद्रव्यस्य सत्त्वपरिमाणारब्धत्वनियमस्य
स्थूलतूलपिंडारब्धत्वादावदर्शनाच्च। नापि प्रधानपरिणामवादः ॥ तस्य चेतनानाधिष्ठितस्य कार्योत्पादे स्वतः
असामर्थ्यात् ॥ लोके रथादेश्चेतनाधिष्ठितस्यैव प्रवृत्तिर्दर्शनात् सद्भावेऽपि प्रमाणाभावात्। अजामित्यादिश्रुतेष्व
तेजोबन्नादिप्रकृत्यव्याकृतपरत्वाच्च ॥ किं शुचुत्सत्यं ज्ञानमनंतं ब्रह्म ॥ तस्मादा एतस्मादात्मन आकाशः संप्रसृतः।
स देवसोम्येदमगु आसीत्। तदेक्षत बहुस्यां प्रजाययेति। यतो वा इमानि भूतानि जायन्तो यः सर्वज्ञः सर्वविद्यस्य ज्ञानि
मयतपः। तस्मादितद्ब्रह्म नाम रूपमभेदं जायते इत्यादौ सहस्रं परमाणुना एव चेतना देवजगदुत्पत्तिश्च

३

च

णाद्विरुद्धाणोरपि कार्यकारणभावस्य गोमयवृश्चिकपुरुषकेशलोमादौ दर्शनात् ॥ अरंभपरिणामातिरेकेण अ
तत्त्वतोऽन्यथाभावनविरुद्धाणविवर्तरूपप्रकारस्यापि कार्योत्पादे स्वभूतिक्रिजतादौ दर्शनात् ॥ उपादानसमसत्ता
ककार्योत्पत्तिः परिणामः। उपादानविषमसत्ताकार्योत्पत्तिः विवर्तः ॥ अत्र विवर्तवादस्य विवक्षितत्वात् ॥ सर्वतपरा
हाद्योन्यजात्मनः सर्ववैदेत्यादिश्रुतावात्मनोऽन्यत्र जगद्वेदनस्य निंदितत्वात् ॥ घटोत्पिपटोत्पिपटः स्फुरतिपटुः स्फु
रतीति सत्तास्फुरणानुविधनयानुभूयमानस्य जगतः मृदनुविधघटस्य मृत्कार्यत्ववत्स्फुरणरूपतात्मकार्यत्वस्यै
व युक्तत्वाच्च। तैव जगदुत्पत्त्यादि कणोरमित्यभिप्रेत्याह ॥ बीजस्येति ॥ इदमनुभूयमानं सर्वजगत्प्रागुत्पत्तेः
पूर्वनिर्विकल्पभोक्तृभोग्यादिविकरहितमात्ममेवात्र आसीत् ॥ आत्मा वा इदमेक एवाग्र आसीत्। स देवसोम्येदम
ग्र आसीदित्यादिश्रुतेः ॥ तत्र दृष्टान्तमाहा बीजस्यांतरिवेति। बीजस्यांतर्मध्ये अंकुरवदुत्पलक्षणमेतत्पुत्रपु
ष्पफलरागवाविटपात्मकवृक्षो यथा ॥ उत्पत्तेः पूर्वनिर्विकल्पं बीजमात्रमासीत्। तस्मात्मायया ईश्वराधिष्ठित
या कल्पितो यो देवाकालो तयोश्च कलना संबंधः तद्वै चिन्नेण चित्रीकृतं नानाविधमैदं भिन्नतया विभक्तं। तन्ना
॥ ॥ बीजस्यांतरिवांकुरो जगदिदं प्राङ्निर्विकल्पं पुनर्माया कल्पितदेवाकालकलनावै चिन्ने चित्रीकृतं ॥ ॥

तस्य न प्रमास्येत्सममेयमाया कल्पितदेवा
कालकलनावै चिन्ने चित्रीकृतं २२

何

दिति ॥ अथवाननुघटः सन्पटः सन्नित्येवं सत्त्वेन प्रतीयमानस्य जगतः कथमसत्तुल्यत्वं मध्यस्तत्त्वेनोच्यते इ
 त्याशंक्याह ॥ यस्यैवेत्यादि ॥ सत्प्रकारा रूपाधिष्ठानात्मसत्तैवरोपितजगन्निष्ठतया प्रतीयते न तु तस्य स्वतः सत्त्वं
 अथात आदेशो नेति नेतीत्यादि ॥ नेह नानास्ति किंच नेत्यादि श्रुत्या प्रयत्नस्य निषेधाद्वा त्वापितत्प्रतीत्युपपत्तेश्च
 तस्यासद्विरुद्धास्यत्वं अंगीकारान्न शशाविषाणत्वं मेम ॥ ततोपरोक्ष प्रतीत्युपपद्यते इति तात्पर्यार्थः ॥ अस्त
 र्थस्तु पूर्ववत् ॥ येयमसत्ये प्रयत्ने सत्यत्वबुधिरनात्मनि देहादौ चात्मत्वबुधिरियमेव सकलसंसारनिदानं तस्य च
 निवृत्तिर्गुरुपदिष्टतत्त्वमस्यादिवाक्यजन्यापरोक्षज्ञानेन मूलाज्ञाननिवृत्त्येवेत्यभिप्रेत्याह ॥ साक्षादित्यादिना ॥ यद्वा
 रुरूपः परमेश्वर आश्रितान्विधिवदुपसन्नास्तत्त्वमसीति वेदवृत्तसायज्जगत्कारणं सद्वितीयं ब्रह्मतत्त्वमसिनत
 वोमिनो सीति वेदवृत्तसावेदवाक्येन साक्षादेवापरोक्षत्वेन तत्त्वबोधयति ज्ञापयतीत्यर्थः ॥ ननु कथं किंचित्तत्त्वस
 र्वज्ञत्वादिविरुद्धधर्मवतो जीवेश्वरयो रभेदमयोग्यं वेदो बोधयतीति चेदुच्यते ॥ सायदेव दत्त इत्यादिवाक्येन दत्तदेशावा
 ॥ ॥ साक्षात्तत्त्वमसीति वेदवृत्तसायो बोधयत्याश्रितान् ॥

लादिविरुद्धांशं त्यक्त्वा अविरुद्धांशं पिदमात्रमादाय भागत्यागलक्षणया यथाऽमेदं बोधयति तथा तत्त्वमस्यादिवाक्य
 मपि जीवेश्वरयो रभेदांतःकरणाद्युपाधित निमित्तं किंचित्तत्त्वसर्वज्ञत्वादिविरुद्धांशं त्यक्त्वा मयत्रानुगता विरुद्धचिन्तात्र
 दानेनामेदं बोधयति ॥ अत्र महावाक्यार्थविषये यायाऽनुपपत्तयः परेरुद्राविनास्ताः सर्वाः सर्वराचार्यैः सर्वत्र पराक्रम
 निरस्ता इति नास्माभिस्तत्र युक्त्यते ॥ संग्रहव्याख्याने प्रवृत्तत्वात् ॥ नन्वेवं वाक्यजन्यज्ञानान्निवृत्तौ पिसंसारः कसिप्रल
 ययोरिव युनरपि कदाचिदुद्भवेदित्याशंक्याह ॥ यत्साक्षादित्यादिना ॥ यत्साक्षात्करणाय स्वप्रकारानि अपंच सदानंद
 रूपस्य ब्रह्मणः साक्षात्करणेन परोक्षतया साहमूमीति ज्ञानाद्वा भाविधौ संसारसमुद्भूतं यथावृत्तिरावर्तनमागम
 नं न भवेन्नस्यात् ॥ तरति शोकमात्मवित् ॥ ब्रह्म वेद ब्रह्मेव भवति ॥ न स पुनरावर्तत इत्यादि श्रुतिना तेभ्यः सुषुप्तिप्रल
 ॥ ॥ यत्साक्षात्करणेन युनरावृत्तिर्भाविधौ तस्मै श्रीगुरुमूर्तये नम इदं श्रीदक्षिणामूर्तये ॥ ३ ॥ ॥

योर्मूलाज्ञानस्य विद्यमानत्वात्पुनरुत्थानं सिति भावः ॥ तस्मै नम इति ॥ ३ ॥ ननु जगतः कथमात्मसत्ता प्रतीयते इति
 मात्मवत्त्वत एव सत्ता प्रकाशजगता भवतां न कदाचिदनीदृशजगदिति श्रुते रित्याशंक्या त्वं जगत् सत्त्वेन ददौ

* तस्य च वाक्यजन्यज्ञानेनात्र न एतान्मुक्तस्य उक्तस्थान * २ ॥

स्वतः

उत्पत्तिविनाशानुपपत्तेः तद्देवचकरणाद्युपपत्त्या सर्वदा भौतप्रसंगाच्च न स्वतः सत्ता प्रकाशो जगतो भवतः किं
 स्वात्मसत्ता प्रकाशावेव जगतोपि सत्ता प्रकाशो ॥ नन्वेवं तर्हि सर्वस्य जगत आत्मन्यध्यस्तत्वे भुवन्मते वाक्यं कारणाद्य
 पेक्षा प्रकाशरूपात्मसंबन्धादेव सर्वस्य सर्वदा किमिति न भायात् । सर्वगतचेतन्यस्याप्यविरोधेनाज्ञानावृतत्वे वाक्यं
 कदाचित्काले न जेतो । अज्ञानस्य चेतन्यातिरिक्तनिवर्तकाभावात्तस्य चाविरोधित्वादित्याशक्याह ॥ नानाछिद्रं ॥
 नानाछिद्रं योदरस्थितमहादीपप्रभाभास्वर ॥ नानाछिद्रं न कछिद्रं युक्तस्य घटस्य कुम्भस्य उदरे अन्तस्थितः
 वर्तमानः यो दीपः तस्य प्रभोवभास्वरं भासनशीलं दीपवत्तमो विरोधिलेण प्रकाशस्वभावो यस्य पुरमेश्वरस्य घट
 वदके न कछिद्रं युक्तदेहेतः करणे प्रतिविम्बसाक्षितेनावस्थितस्य स्वरूपभूतज्ञानं चेतन्यं चक्षुरादिवर्गकरणद्वारा
 चक्षुःश्रोत्रादीनि यानि करणानि विषयोपलब्धिस्थानानि तद्वारा तच्छिद्रेण बहिर्विषयदेशोऽप्यदते गच्छतीति योऽङ्ग
 विषयसंप्रयोगेन दारा चेतन्योपाध्यतः करणे गच्छतिसतितत्प्रतिविंबितचेतन्यमपि गच्छति गत्वा तं विषयं
 ॥ ॥ नानाछिद्रं योदरस्थितमहादीपप्रभाभास्वरं ज्ञानं यस्य तु चक्षुरादिकरणद्वारा बहिः स्पन्दते ॥ ॥

साधना

नन्वसदेवेदमग्र आसीत् । अतः असदेव जगत्कारणं पिंडादिनाशादेव घटाद्युत्पत्तिदर्शनाज्जागराद्यकालीनकार्य
 स्य चासत्पूर्वकत्वे दर्शनात्तदृष्टांतेन जगतोपि तथा त्वानुमानादसद्वा इदमग्र आसीदिति श्रुतेश्चैत्यसद्वादमाशक्याह ॥
 यस्यैव स्फुरणमिति ॥ यस्य प्रत्यभिन्नस्य परमेश्वरस्य स्वरूपभूतसदात्मकसद्रूपस्फुरणमेव सत्कल्पार्थगमसत्कल्पः
 असत्तुल्याः स्वतः सत्तरहिताः अनिवर्चनीयाः ये चार्थाः विग्रहाद्याः तानाछितीत्येकैक्यार्थगमनिर्वर्चनीयविग्रहादि
 पदार्थनिष्ठमिति यावत् भासते प्रकाशते । अयं भावः जगतो सत्कारणत्वे घटोऽस्य घटोऽसन् सतएव सर्वत्रानुवृत्तिः
 स्यात् । न तु सतः किंच तस्यास्वप्रकाशकत्वेन तत्र वर्तमानस्य जगतः आध्यमपि स्यात् । जगच्च सद्रूपविशेषका
 दाते चेतन्योऽस्वतः सत्प्रकाशरहितजगत्तदधिष्ठातृभूतात्मसत्ता प्रकाशाभ्यामेव सत्ता प्रकाशावद्वतीति तत्राध्यस्त
 तेन तत्कारणकमेव जगत् ॥ भापि पिंडादिनाशास्य घटादिकारणत्वमनुगतसद्वादेरेव कारणत्वात् । जागराद्यकालीनकार्य
 स्य चासत्पूर्वकत्वेनास्मत्सतसुषुप्तिकाळीनसद्रूपात्मनः कारणत्वांगीकारात् । सुषुप्तावात्मसत्त्वस्य च साधयिष्यमाण
 त्वात् ॥ असदेत्यादिश्रुतिश्चानभिन्नसत्कारणपरा । कथमसं सज्जायतेति श्रुत्येव असद्वादस्य प्रतिषेधा
 ॥ ॥ यस्यैव स्फुरणं सदात्मकमसत्कल्पार्थगं भासते ॥ ॥

चेतन्यमेवा
स

तः

भावा

न

अत्र केचित्सर्वमेतदभित्तिचित्रं देहव्यतिरिक्तात्मन एव देहस्येव गच्छामिति धामि लंघयामि स्फुटो हं करोहमित्यात्म
 त्वानुभवादिनिवदन्ति ॥ अन्ये केचित्ताहस्तनवारयन्त आहुः जीवात्मनिसति शरीरमरस्य दर्शनाद्विपर्ययामि शृणो
 भीत्या विबुधिदर्शनादिन्द्रियाण्येव आत्मन इति ॥ ततोऽन्ये केचिदीषु बहुधुयश्चक्षुरादीन्द्रियानां प्राणसत्त्वे जीव
 न दर्शनादन्यथाऽदर्शनाद्बुद्धिर्नाहं पिपासितोहमित्यादि प्रतीतिश्च प्राण एव आत्मेति मणेति ॥ इतरस्तु प्राणस्य वा
 ह्यवायुवज्जडत्वेन भोक्तृत्वाद्यसंभवान्न एव चेतनं भोक्तृत्वात्मेति वदन्ति ॥ योगाचार्यस्तु मम मन इति भिन्नतया प्रतीमा
 नस्यात्मत्वासंभवात्क्षणिकविज्ञानमहमिति प्रतीयमानबुधिराद्यापरपर्यायसंसारविजल्पतितद्विद्वत्प्राणः कश्चि
 दिदुर्दमनिमेषादिव क्षणिकस्य तस्यात्मत्वा अनुपपत्तेः सुषुप्तौ तस्याभावादप्यस्याव्यनुपपत्त्येऽन्यथावात्मस्य हि र
 ति ॥ एते च स्वप्नपञ्चदश्यायेतस्मिन् आदाययाचकां विदुति मयुहाहरति ॥ अन्ये चेतदन्यथाऽन्यथात्मस्वरूपं मणेति ॥
 सर्व एते देवा एव हतचित्ताः भ्रान्ताः सकलश्रुतिस्मृतीतिहासपुराणन्यायविद्वत्प्राणविरुद्धार्थपरिग्राहकाः नैतेषा

ण

७

मार्गः आत्मनः श्रेयोर्थिभिः स्वर्गोपनुसरणीय इत्यभिप्रेत्याह ॥ देहं प्राणमिति ॥ देहं शरीरं स्वं पिंडं प्राणं पंचरात्रे
 कं सुरवनासिकासंचारिणं इंद्रियाणि चक्षुरादीनि तत्तद्गोचकवर्तनिरूपादिग्राहकाणि चलां क्षणिका संततोदया बुधिवि
 ज्ञानं शून्यं तु छंचकाराचारिकाद्यभिमतमात्मानं वादिनः चार्वाकादयः स्त्रीबालांधजडोपमाः स्त्रीबालांधवदिवेक
 विज्ञानरहिता अतएव भ्रान्तास्तत्त्वमन्यथान्यथाप्रतिपद्यमाना अहमिति विदुरात्मत्वेन जानन्ति अन्यानुपदिशन्तीत्यर्थः
 नन्वेतेषां दिनः परीक्षा अपि किमित्येवं नास्तिकाः संतो न्यथान्यथा तत्प्रतिपाद्यत इति चेदीश्वरानुग्रहाभावाद्यत्वास्तिकाः
 श्रुतिस्मृत्युक्तमार्गेण कर्माद्यनुष्ठानेन भगवंतं परमेश्वरं सेवन्ते तेषां परमेश्वरप्रसादान्नैतादृशव्यामोह इत्यभिप्रे
 मायस्यादिना ॥ मायाशक्तिविलासकल्पितमहाव्यामोहसंहारिणे भगवतः परमेश्वरस्यानाद्यनिर्वचनीयाया
 मायाशक्तिः परव्यामोहिका तस्याः विलासेनेकदेशेन कल्पितो यो महाव्यामोहः महानन्तः अपरिमाणो व्या
 ॥ ॥ देहं प्राणमपीन्द्रियाण्यपि चलां बुधिं च शून्यं विदुः स्त्रीबालांधजडोपमास्तहमिति भ्रान्ता भ्रान्ता वादिनः ॥ माया
 ॥ ॥ शक्तिविलासकल्पितमहाव्यामोहसंहारिणे तस्मै श्रीगुरु ॥ ४ ॥ ॥ सोहः देहाद्यात्मत्वमस्त्वं नाशयितुं शील
 मस्येति सतथोक्तं तस्मै नमः ॥ तथा चोक्तं भगवते येषां स एव भगवान्दययेदन्तः सर्वात्मना श्रितपदो यदि निर्व्यतीकं ॥ तदुस्तस्य

निरंतरं च देवमायो नैवांमसाहमिति
 धीश्वरस्य गुरुमस्मै नमः ॥ ॥

त्याह

ना
८

ननु न्यत्रादिसंशुद्धौ कस्याप्यनुपलंभात् कृत्यमेवात्मेति यदुक्तं तस्य किं समाधानमित्याशंक्य सुषुप्तावात्मास्तित्वं साधयन्तमाधत्ते ॥ राहुग्रस्त इति ॥ यः पुमान् अत्यल्पः परमेश्वरः करणोपसंहरणतः विशेषवितानहेतुश्चक्षुरादिकरणानामुपसंहारात्समात्रः पूर्णानंदादिरूपेण स्पुटप्रकाशमानतया केवलसमात्रेण स्थितः सन्तु पुमान् सुषुप्तिप्रसक्तो भूत्करणभावेऽपि पूर्णानंदाभावात् नो मुक्तात्मनः शकाशात्सुषुप्तावात्मनो वैषम्यायाह ॥ मायासमाच्छादनादिति ॥ मायाया आत्माविधया समाच्छादनादावर्णात्समात्र इति संबन्धः स्पुटप्रकाशमानस्य स्वरूपतः सत्त्वे दृष्टान्तमाह ॥ राहुग्रस्त इति ॥ राहुग्रस्तादिवाकरे दुसदृशः राहुणा संहिके येन ग्रस्तो गृहीतो यो दिवाकरे दुसूर्या चंद्रमसौ तत्सदृशः तत्समानः सन्तु पुमान् भूतिरिति संबन्धः ॥ यथा राहुणा ग्रस्तादिवाकरश्चंद्रो वा स्पुटं प्रकाशते इत्येतावता दिवाकरस्य चंद्रमसो वा नास्तित्वं तद्वत्करणानामुपसंहारान्मायायावृत्तत्वाच्च सुषुप्तो न स्पुटभासते इत्येतावतानात्मनो असत्त्वमित्यर्थः ॥ ननु राहुग्रस्तस्य सूर्यस्य चंद्रस्य वा स्पुटप्रकाशाभावेऽपि चक्षुरादिविशेषतः सवैग्रहणादस्तित्वं न तद्वद्वात्मनः तदा केनचित्सत्त्वमनुभूयते इत्याशंक्य सुषुप्तावात्मनोऽप्यविशेषतोऽभावं साधयति प्रागस्मात्समित्यादना ॥ यः सुषुप्तिप्रसक्तो नात्मज्ञबोध

अत्र

१

न घटादिविषयो भासत इति वदन्ति तन्न आत्मनिष्ठतान् ॥ ६ ॥

भासयतीत्यर्थः ॥ अयमभिप्रायः ॥ चैतन्यं तु स्वतो विरोध्यपि अंतःकरणप्रतिबिंबितं सत्तद्विरोधि ॥ अतएवांतःकरणधर्माः रागादयः स्वसत्तायां सर्वदा भासते घटपटादिविषयश्च बिंबचैतन्ये ब्रह्मण्येवाध्यस्तस्तिष्ठति ॥ अतः करणेन चक्षुरादिद्वारा विषयदेशगुणता घटादयः धिष्ठान बिंबचैतन्यमुपाधीयते ॥ तथा चैकायाधिसंबंधादंतःकरणे प्रतिबिंबावस्थितेन साक्षिचैतन्येन घटादयः धिष्ठान चैतन्यमेकीभवति ॥ ततः साक्षिचैतन्येन तदज्ञाने बिंबते घटादिविषयो भासते न सर्वदा ॥ तदज्ञानावरणमगार्थं चक्षुरादयः सौतिनकोपि दोष इति ॥ केचित्तु चिद्रूपात्मनिष्ठज्ञानेऽस्य जडस्य स्वप्रकाशास्य जडस्य बाध्यादिविषयेण संयोगादिसंबंधाभावात्स्वरूपसंबंधस्य चातिप्रसक्तत्वात् केचित्तु विषयनिष्ठस्फुरणेन घटादिभासमिति कथयति ॥ तदपि न विषयनिष्ठस्यात्मभासहसंबंधाभावेनाज्ञानासीति संबधप्रत्ययानुपपत्तेः तस्मादुक्तप्रकारेण स्वप्रकाशासाक्षिचैतन्यसंबंधादेव घटादिविषयभासमिति ॥ तदनुदहं जानामीत्यादिना जानामि ॥ घटादिर्महजानामीति घटादिविषयसंबधतया भातप्रकाशमानं तमेव साक्षित्वेनावस्थितं परत ॥ ॥ जानामीति तमेव भातमनुभात्येव समस्तं जगत्तस्मै श्रीगुरु ० ४ ॥ ॥ परमेश्वरमेवानुपश्चादेतद्विधिः ॥ अतएव तसमस्तं सर्वजगद्भाति प्रकाशते ॥ अनुमानमपि न तस्य स्वतः किंतु अभिंदहंतमन्वयो दहतीति वदध्यासादेवेत्यर्थः ॥ तथा च श्रुतिः

सर्वभातमनुभाति सर्वतस्य भासासर्वं
मिदं विभाति तस्मै नम इति ॥ ४ ॥

मी

तया सर्वास्ववस्थासु वर्तमानं ॥ अयं भावः यो हि असत्यजडानां नंदरूपास्तु सर्वास्ववस्थासु आवर्तमानास्तयः सु-
 सः स्वप्नमद्रासो हामिदानीं जागर्मि इत्यवस्थात्रयेऽपि यो ह वा सो युवा च भूव सो ह मिदानीं दृष्टोऽस्मीति बाल्यादिषु पितृस-
 त्वेनानुवर्तमानोऽनुभूयते तथा दृष्टत्वेनाभिमतेषु च क्षुरादिषु व्यावर्तमानेषु स्वयंतत्सकलसाक्षित्वेन यश्चिद्रूपः स-
 दानुवर्तमानोऽनुभूयते तथा प्रियत्वेनाभिमतेषु च पुत्रविद्यादिषु व्यावर्तमानेषु च स्वयंतत्सदाश्रीतिविषयः सैव शो-
 त्वेन निरतिशयश्रीतिविषयतया आनंदरूपत्वेनानुवर्तमानोऽनुभूयते तद्वदेवाह बुद्धि विषयतया आत्मत्वेना-
 भिमतेषु देहादिभोक्तेषु व्यवर्तमानेषु युश्च स्वयं महबुद्धिमव्यभिचरं सदात्मत्वेनानुगतोऽनुभूयते ॥ अतः स-
 द्रूपत्वं चिद्रूपत्वमानंदरूपतया प्रियत्वं महबुद्धि विषयतया प्रत्यक्त्वं च यः कदापि न व्यभिरति स एव त्वपदलक्ष्य-
 मिति भावः ॥ तथा च तापनीयश्रुतिः तं वा एतमात्मानं जायत्यस्वप्नमसुषुप्तं स्वप्ने अजाग्रतमसुषुप्तं सुषुप्ते अजाग्रत-
 मसुषुप्ते अजाग्रतमस्वप्नमसुषुप्तमव्यभिचारिणं नित्यानंदं सदैकात्म्यं चक्षुषोऽहं मितं सो दृष्टा सर्व-
 स्य दृष्टा ॥ श्रोत्रं स्य दृष्टा वाचो दृष्टा मनसो दृष्टा बुध्दं दृष्टा जाणस्य दृष्टा ॥ ति ॥ एतदेवाह

अहमिति ॥ अंतः सूरतं सदेति । अंतरीरीरादिषु मध्ये अहमि त्यहं बुद्धि विषयत्वेन सदा सर्वेष्टपिकालेषु सूरतं
 भासमानं उपलक्षणमेतत् । सत्त्वेन प्रियत्वेन च सदा सूरतं मित्यपि द्रष्टव्यं । एवं भूतं प्रत्यगात्मानं यः परमेश्वरः स्वात्मानं
 मेव स्वसत्यं मानमनंतं ब्रह्म । विज्ञानमानंदं ब्रह्मेत्यादिश्रुतिषु सच्चिदानंदं सत्त्वं न प्रविधे परिच्छेदं न्यतया न प्रसिधः
 स्वयं परमेश्वर एवात्मा स्वरूपं यस्य प्रत्यगात्मानः ननु कर्तृत्वादि रूपं वा प्रतीयमानः आत्मा सः प्रत्यगात्मा स्वात्मानं ब्र-
 ह्माभिन्नमिति यावत् भद्रया नो भद्रया सुद्रया कर क हितज्ञानमुद्रया भजतां स्वभक्तानां प्रकटीकरोति तेषां प्रत्यगात्मा
 नं ब्रह्म स्वरूपत्वेनाप्रकटं प्रकटीकरोति सूरयति तस्मै नमः ॥ बाल्यादिषु तथा जाग्रदादिषु विस्वास्ववस्थासु व्यावर्त-
 मानास्तु अनुवर्तमानं सदांतं अहमिति सूरतं भजतां प्रत्यगात्मा नयः भद्रया सुद्रया स्वत्मानं प्रकटीकरोति तस्मै नमः ॥ ७ ॥
 ॥ ॥ अहमित्यंतः सूरतं सदा ॥ स्वात्मानं प्रकटीकरोति भजतां यो सुद्रया भद्रया तस्मै श्रीगुरु ॥ ७ ॥ ॥
 ननु ब्रह्म व्यतिरिक्तं चेत्किमपि नास्ति तर्हि कथं परमार्थो पदेष्टा दिव्यवहारः न हिते त्रेजोते कश्चिद्बुद्धो स्तिये
 न बंधनिवृत्तये विद्योपदेष्टाः स्याद्बुद्धेताः कस्याप्यभावान्ना विद्यावता मुक्तिः संभवति तदेव गुरुगुरुस्वादीना

नाममावा नमि विद्यावतो मन्त्रिः संभवति वा दित्या रां क्वा नाद्य निर्वचनीय परमाध्यस्त माया वशा देव सर्वे व्य
 वहारो ब्रह्मसाक्षात्कारोदयपयतं घटत इत्याभिप्रेत्याह ॥ विश्वपश्यतीति ॥ पुरुषः पूर्णः यः श्रुत्यंते प्रतिपाद्यः प
 रमेश्वरः मायापरिभ्रामितः स्वापि भूतया मलिन सत्त्व प्रधानया कार्यकारणसंघाताकारेण परिणतया स्वमुत्रविष्
 यापरिभ्रामितः ब्रह्म विधं धूमं प्रापितः एषः सर्वप्राणपरोक्षजीवः सन्तसारित्वेन भानः विश्वजगद्देहो बहु
 मेदभिन्नतया भ्रमेण पश्यति अत्र लोकयति मेदमेव दर्शयति ॥ कार्यकारणतया दित्या जयमर्थः यद्यपि परमाय
 तो ब्रह्मव्यतिरिक्त किमपि नास्त्यवानह नानास्ति किंचनेत्यादि श्रुत्या निषेधात् तथापि अनाद्यनिर्वाच्या विद्यामयानां
 ध्रुवमाता जीवः प्रपंचब्रह्ममदभिन्नं पश्यति निद्रापरवशाद्दानेकविधं स्वमतस्य वस्तुतो ब्रह्मेव सतमात्मानं निर्विकलाने
 य सकलतया मायया भ्रामितः स भ्रान्तिसिद्धा गुरुणा स्वन्यायादिभ्यो विद्यात्यन्तानिर्वर्तते अविद्यासवासना
 ॥ विश्वपश्यति कार्यकारणतया स्वस्वामिसंघातेतः शिष्यचार्यतया तथैव पितृपुत्राद्यात्मना मेदतः ॥
 एष ॥ स्वमेजा प्रतिवार्य पुरुषो मायापरिभ्रामितः स्वमे श्रीगुरुः ॥ ॥ ॥ ॥

समये सुषुप्तिवत् स्थानसमये प्रत्यभिज्ञायते कथं प्राग्यो अहमस्वाप्सं स एवेदानीं जागमीति ॥ न च तदा अननुभूतस्य प्र
 त्यभिज्ञानं संभवति ॥ अन्यत्र देवदत्तादावननुभूतप्रत्यभिज्ञानादानीं न च तदा करणेनात्मानुभवेद्विदिकरणानां सुषुप्ताव
 भावादतः स्वप्रकाशात्मात्मनः सत्त्वान्तदाश्रयत्वं नापि तस्य सणिकत्वं नापि जडत्वं उक्तं युक्तेरं सुषुप्तिकाले सकले विली
 नेतमाभिभूतः सुखरूपमिति ॥ पुनश्च जन्मांतरकर्मयोगात्स एव जीवः स्वपिति प्रबुधः ॥ स तासो म्यतदा संप्रभो भवतीत्या
 दि श्रुतिश्चात्मनः सच्चिदानंदस्वरूपत्वेन सुषुप्ताववस्थानं दर्शयति ॥ आत्मनः सुखरूपत्वं चोचितेनानुसंधीयते सुखम
 हमस्वाप्समिति ततो न कोपि दोष इति भावः ॥ ६ ॥ ॥ इदीनीं मुंजादिषीकामिव देहादिभ्यो विविच्य सच्चिदानंदरूपं प्रत्यगा
 ॥ ॥ प्रागस्मात्प्रमितिप्रबोधसमये यः प्रत्यभिज्ञायते तस्मै श्रीगुरुः ॥ ६ ॥ बाल्यादिष्वपि जाग्रदादिषु तथा सर्वास्वपि व्यावृत्तास्तु
 त्मानं प्रदृश्यते स परमेश्वरान्मेदं श्रुतिगुर्वीश्वरप्रसादालभ्यं प्रदर्शयिन्नाह ॥ बाल्यादिष्विति ॥ बाल्यादिषु
 पु बाल्यरीरावतदादिषु रीरावकोमारपीवनमध्यमवयस्य विरूपाक्षजाग्रदादिषु जाग्रत्स्वप्नसंज्ञितेषु मूर्छाजन्ममर
 णरूपासंकरैस्वभोक्तृरूपासु च सर्वास्ववस्था सुदशास्तु व्यावृत्तास्तु परस्परव्यावर्तमानास्तु अनुवर्तमानास्तु अनुगत
 तथा व्यावृत्तिप्रवर्तनसंरोदराप्रवणादिरूपास्तु १

भूरंभांस्येति ॥ भूः पृथिवी अंशांसि जगन्नि श्रुतेने अग्निः अनितो वायुः अंबुरमाकाशः अहर्नाथः सूर्यः हिमांसुः चंद्रः
 पुमान्सकलकर्मविद्याधिकारी जीवः इत्येवं प्रकारेण यस्यैव परमेश्वरस्य सर्वशक्तिः सच्चिदानंदात्मकस्य सदाशिवस्यैव मूर्त्य
 एकं मूर्तीनां विग्रहभूतानामष्टकं सामाति आसमंताद्वाति ॥ अयमर्थः उपसर्गः स्वदेहवर्तमानं च भूतानि समादिभूतैः
 प्राणापानोचसूर्यराशोकाभ्यामेकीकृत्य च भूतानां स्वदेहात्मकवारीराभिमानिनः स्वात्मानमष्टमूर्तिपरमेश्वरमेकीकृत्य स
 कथा विग्रहमूर्त्यात्मकः सदाशिवोस्मीति चिंतयेत्ततो भावना निरायतत्ताम्यं प्राप्य सर्वैश्वर्यसंपन्नो होतुः सदासासादि
 तत्त्वज्ञानेन तत्त्वसाक्षात्कारेण मुच्यत इति विमृशता तत्त्वविधिवद्गुरुतः श्रुतिभ्यामुक्त्या च निराविचार्येतां पुरुषाणां पर
 म्मात्सर्वस्मादिभोर्विविधप्रपंचात्मना भवतो विवर्तमानाद्यस्मात्सर्वविधानात्सच्चिदानंदात्मकत्वात्परमेश्वरादन्यत्पुण्यक
 किंचन किंचिदपि न विधत्ते न भवति ॥ सर्वस्य तस्मिन्परमेश्वरे ॥ अस्तत्वेन तन्मात्रत्वात् ॥ तथा चोक्तं महिम्नस्तवे ॥ त्वमर्कस्त
 त्वम् ॥ ॥ भूरंभांस्यनलोऽनितो वरमहर्नाथो हिमांसुः पुमानित्याभाति चराचरं मिदं यस्यैव मूर्त्या एकं ॥ नान्यत्किंच न वि ॥ ॥ यत् ११
 ॥ विमृशतां यस्मात्परस्मादिभोस्तस्मै श्री ॥ ९ ॥ त्वमर्कस्तस्मात्समस्तमसि पवनस्तं दुत वहस्तमापस्तं व्योम त्वयुधर

निद्राणस्येव स्वप्नव्याघ्रदर्शनसमुपजातमयेन प्रबुद्धस्य स्वप्ना चतः संसारा भुक्तस्य स्वरूपे सच्चिदानंदोत्तमनि निरातिशय
 यमहत्सं पन्न एव समाप्ताः वतिष्ठते ॥ तदुक्तं सर्वज्ञात्मसु निमिः तस्माद्ब्रह्माविद्यया जीवभाव प्राप्य स्थित्वा तावत्स्वरूपे
 त्वच्चित्तेन स्पंदितं विश्वजातं माकादादिष्वावसानं च पश्येत्सीया विद्या कल्पिताचार्यवेदन्यायादिभ्यो जायते तस्य वि
 द्यासम्यग्ज्ञानं ध्वस्तमोहस्य पुंसः स्वीये रूपेऽवस्थितिः स्वप्रकाश इति ॥ ततः सर्वस्य परमार्थतो ब्रह्ममात्रत्वे विमाया
 वशाद्वां त्या सर्वस्य पुपयं पत इति । कार्यजन्य कारणं जनकं स्वग्रहक्षेत्रधनादि स्वामी तद्वा नृदेवदत्तादि शिष्यः
 विद्यार्थे हणार्थं विधिं ब्रह्मसु पसन्नः आचार्यो विद्योपदेशा पिता निषेका पुत्रस्तदुक्तं संभव इत्यादिरूपेण विश्वं यः पश्य
 तितस्मै नम इति संबंधः ॥ ८ ॥ ॥ इदानीं मुक्तस्वरूप ब्रह्मात्मा परोक्षज्ञाने मंदाधिकारिणा मष्टमूर्तिमुपासनं क्रमसु
 क्तिदायकं मुक्तमाधिकारिणां श्रोतव्यादिश्रुतिसिद्धवेदांततद्विषय ब्रह्मविचारसाधनमित्यभिप्रेत्याह ॥ ११ ॥
 ध्रुवेन ० अंभसेन ० अनलाय ० अनिलाय ० अंबराय ० अहर्नाथाय ० हिमांशवे ० पुंसे ० इत्यादि श्रीशिवमूर्तिरूपेण

गिरात्मा त्वमिति च ॥ परिच्छिन्नामेवं त्वयि परिणता विभूति गिरं न विदुस्तत्त्वं वयमिह तु यत्त्वं न भवसि इति । श्रुतिश्च विश्वं
 भूतं भुवनं विचित्रं बहुधा जातं जायमानं च यत् सर्वो ह्येष रदस्तसौ हृदाय नमो अस्तु । यस्मात्परं नापरमस्ति किंचिद्यस्मान्नापीयोन
 ज्यायोस्ति कश्चित् ब्रह्मदेवस्तद्वोदिति एते कस्तेनेदं पूर्णं पुरुषेण सर्वमित्याद्याः स्तब्धः निश्चलः दिवि स्वप्रकाशो स्वस्वरूपे तत्त्वाचोक्त
 रूप ब्रह्मज्ञानादुत्तमाधिकारिणां मिहैव सच्चिद्व्यानंदपरीशिवरूपेणावस्थानलक्षणा मुक्तिरासाद्यते ॥ अत्र ब्रह्मसमुद्भूत इत्यादिश्रुतेरि
 त्यभिप्रायः ॥ तस्मै ज्ञानोपदेशं गुरुरूपाय दक्षिणामूर्तये परमेश्वराय नमो अस्ति स्तिनि ॥ ९ ॥ ॥ इदानीं मेव ततोत्र पाठो प्रवचनं पु
 रुषधोरेयाणामवश्यं भावि फलं कीर्तयं पुपसहरति ॥ सर्वोत्तममिति ॥ उक्तप्रकारेण मुष्मिंस्तवेऽस्मिस्तोत्रे इदं श्रुतिषु इदं सर्वं यदयमांसे
 त्यादिश्रुयमाणं सर्वोत्तमं प्रत्यगात्मनः सर्वं रूपं त्वं स्फुटीकृतं स्फुरमावेदितं यस्मान्नेनास्यस्तोत्रस्य श्रवणाद्रुतो विधिवशं वृणोत तदर्थं
 मननादुत्तमार्थस्य युक्ते भिरनुचितं नाध्यानाच्छ्रवणमननाभ्यां निर्णयितव्यं तथैव सोऽहं सर्वोत्तमपरमेश्वरोऽस्मीति विज्ञातो यत्प्रत्ययतिरस्त्वा
 रेण सज्जीवो यत्प्रत्ययविषयीकरणात्संकीर्तनात्सम्यक्प्राप्त्यरेभ्यो कथनादुच्चरन् सर्वोत्तमं त्वमहाविष्णुसहितं सर्वोत्तमं मेव म
 ॥ सर्वोत्तमं त्वमिति स्फुटीकृतमिदं यस्मादमुष्मिंस्तवेनेनास्य श्रवणात्तदर्थं मननात्तच्चिंतनात्कीर्तनात् ॥ सर्वोत्तमं त्वमहाविष्णु ॥ ११ ॥
 तिसहितं ॥ ११

महीतीविभूतिः महतीसिद्धिरणिमाद्यपेक्षया तस्यास्त्रिविधपरिच्छेदशून्यत्वाच्चया सहितं युक्तमीश्वरत्वं सत्यज्ञानानंदलभ
णपरमेष्ठत्वं तच्छ्रुतिरक्षणसिद्धं स्वतएव निश्चयसिद्धं विद्यमानं स्याद्वेदधुना ज्ञायते इत्यर्थः ॥ पुनर्भूयोऽष्टधाऽष्टप्रकारे
ण परिणतं मायापरिणतं रूपैश्वर्यं चाणिमादिकमव्याहृतं कचिदप्यप्रतिहतं सिध्यति ॥ स एकधा भवति त्रिधा भवति
सायदि पितृलोककामो भवति संकल्पो देवास्य पितरः समुत्तिष्ठंतीत्यादि श्रुत्युक्तं सर्वं भवेदित्यर्थः ॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥

॥ स्यादीश्वरत्वं स्वतः सिद्धं तत्पुनरष्टधा परिणतं चैश्वर्यमव्याहृतं ॥ १० ॥ ॥
एवमेषा कृता व्याख्या श्रीदक्षिणामूर्तस्तुते ॥ यथा मन्त्रितया त्रयोदक्षिणामूर्तिरस्तुतः १ ॥ वामेन सीतां परिरक्ष्य बाहुना
वामा कलगाद्यश्च मुद्रयत्नं ॥ तत्त्वं करेण पदिवातं मह्यं हनू मते दात्रारथि हरिभुजे ॥ २ ॥ भास्वद्रत्नासनस्थं मणिनिकर
लसत्सर्पहं मां प्रभु ॥ हे मां हीराक्षसूत्री विधत कटिं सत्त्वा वको मुमुक्षु ॥ सांज्ञानं दं स्वप्नं चोभयवरदकरं मेखत्रं त्रिनेत्रं सा

सुरदय

बंचद्रार्धमौलिं स्वस्फटिकमरकतामं मंत्रमूर्तिं नमामि ॥ ३ ॥ ॥ इति श्रीमत्पारमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीकैवल्यानंद
योगीन्द्रपादयोगीन्द्रकमलभंगायमानस्वयंप्रकाशयति नाविरचिता दक्षिणामूर्तिस्तोत्र व्याख्या समाप्ता ॥ ३ ॥ ॥ ॥

१०७
६

+

३॥
दादीया गति सोत्रम्
सटीकम्

+

१०७
६

स्वमे प्रकाशयति पूर्णतया

०५१२०५ मा युतम् ॥

+

गिरात्मात्वमिति च ॥ परिच्छिन्नामेवं त्वयि परिणता विभक्तिरिति न विदुस्तत्तत्तं वयमिह तु यत्तं न भवसिद्धिः श्रुतिश्च विश्वं
भूतं भुवनं विचित्रं बहुधा जातं जायमानं च यत् सर्वो देव रूद्रस्तस्यै हृदय नमो अस्तु । यस्मात्परं नापरमस्ति किंचिद्यस्मान्नापीयोन
ज्या योस्ति कश्चित् ब्रह्म इव स्तब्धो दिविति एते कस्तेनेदं पूर्णं पुरुषेण सर्वमित्याद्याः स्तब्धः निश्चलः दिवि स्वप्रकाशो स्वस्वरूपे । तथा चोक्त
रूप ब्रह्मज्ञानादुत्तमाधिकारिणाभिहैव सच्चिद्व्यानंदपरिशिवरूपेणावस्थानलक्षणा मुक्तिरासाद्यते ॥ अत्र ब्रह्मसमुद्भूत इत्यादि श्रुतेरि
त्यभिप्रायः ॥ तस्मै ज्ञानोपदेष्टृ गुरुरूपाय दक्षिणा मूर्तये परमेश्वराय नमो अस्ति स्ति नि ॥ ९ ॥ ॥ इदानीमेव ततोत्र पाठोऽप्रवृत्तानां पु
रुष धीरेयाणामवश्यं भावि फलं कीर्तय मुपसहरति ॥ सर्वोत्तममिति ॥ उक्तप्रकारेण मुष्मिंस्तवेऽस्मिस्तोत्रे इदं श्रुतिषु इदं सर्वं यदयमांसे
त्यादि श्रूयमाणं सर्वोत्तमत्वं अत्यन्तात्मनः सर्वं रूपत्वं स्फुटीकृतं स्पष्टमावेदितं यस्मात्तेनास्यस्तोत्रस्य श्रवणान्नरुतो विधिवशं छवणात्तदयं
मननाच्छ्रुतस्यार्थस्य युक्तेभिरनुचितनाध्याना छवणमननाभ्यानिर्णयितव्यं नैव सोऽहं सर्वोत्तमा परमेश्वरोऽस्मीति विज्ञातीयप्रत्ययनिरस्ता
रेण सज्जीवीयप्रत्ययविषयीकरणात्संकीर्तनात्सम्यक्पाठोत्प्रेक्ष्य कथनादुच्चरन् सर्वोत्तमत्वमहाविभक्तिसहितं सर्वोत्तमत्वं मेवम
॥ सर्वोत्तममिति स्फुटीकृतमिदं यस्मादमुष्मिंस्तवेतेनास्य श्रवणात्तदर्थं मननात्तच्चिंतनात्कीर्तनात् ॥ सर्वोत्तमत्वमहाविभु ॥ ॥
तिसहितं ॥ ॥